

Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse om »Beskæftigelsessituationen i landbruget i EU og i ansøgerlandene. Perspektiverne for aktioner frem til 2010«

(2004/C 108/21)

Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg besluttede den 23. januar 2003 under henvisning til forretningsordenens artikel 29, stk. 2, at afgive udtalelse om det ovennævnte emne.

Det forberedende arbejde henvistes til Den Faglige Sektion for Landbrug, Udvikling af Landdistrikterne og Miljø, som udpegede Hans-Joachim Wilms til ordfører. Sektionen vedtog sin udtalelse den 18. december 2003.

Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg vedtog på sin 405. plenarforsamling den 28.-29. januar 2004, mødet den 29. januar 2004, følgende udtalelse med 65 stemmer for, 2 imod og ingen hverken for eller imod:

1. Indledning

1.1 Landbruget og landdistrikternes udvikling er et af de mest presserende problemer, der skal løses i forbindelse med EU's udvidelse mod øst. Omstillingen af landbruget i Central-europa, så det tilpasses til EU's betingelser, vil få konsekvenser på næsten alle områder af livet i landdistrikterne. Landdistrikterne i de nye medlemsstater vil ændre sig fundamentalt.

1.2 Med EU's udvidelse mod øst er der imidlertid en chance for at løse de økonomiske og strukturelle problemer inden for landbruget i Centraleuropa ved hjælp af en målrettet landbrugs-politik.

1.3 Tilvæksten i antallet af beskæftigede i landbruget – såvel selvstændige landbrugere som arbejdstagere – som følge af udvidelsen og de dermed forbundne strukturændringer vil øge konkurrencen mellem landbrugerne og konkurrencen om arbejdspladser i landbruget. Dette kan få tungtvejende konsekvenser for den økonomiske og sociale struktur i det europæiske landbrug og for de sociale sikringssystemer.

1.4 I forbindelse med udarbejdelsen af udtalelsen har EØSU arrangeret en offentlig høring, hvorunder sagkyndige fra en række tiltrædelseslande orienterede om situationen i deres lande. Navnlige følgende emner blev berørt:

- den store arbejdsløshed inden for landbruget;
- den udbredte fattigdom i landdistrikterne og afvandringen fra dem;
- antallet af migranter fra øst til vest;
- den mangelfulde sociale sikring inden for landbruget og den høje gennemsnitsalder blandt de beskæftigede i landbruget;
- de beskæftigedes utilstrækkelige uddannelse;
- bedrifternes utilstrækkelige forsyning med kapital;
- manglende strukturer i civilsamfundet.

1.5 Indlæggene dannede kontrast til Kommissionens officielle rapporter. Det blev klart, at situationen netop i landdistrikterne opleves som betydeligt værre af de mennesker, der bor der, end den beskrives i teksterne. Men i indlæggene kom borgernes optimisme også til udtryk. Folk venter, at EU-medlemskabet sætter gang i en positiv udvikling.

1.6 Et centralt problem i forbindelse med EU's østudvidelse er de enorme indkomstforskelle mellem de nuværende og de kommende medlemsstater og landbrugets store andel af beskæftigelsen i tiltrædelseslandene. Man må regne med, at der vil opstå bedriftsmæssige koncentrationer og strukturændringer i landdistrikterne, som, hvis man ikke foretager sig noget, vil øge arbejdsløsheden i landdistrikterne i tiltrædelseslandene og skærpe situationen på arbejdsmarkedet i de nuværende medlemsstater.

1.7 Det må forventes, at forskellene med hensyn til velstand imellem de store byer og de perifere landdistrikter øges. Arbejdsløsheden inden for landbruget er i dag større end i andre brancher. Der findes i landdistrikterne så godt som ikke nye arbejdspladser uden for landbruget.

1.8 Resultatet af denne udvikling er en yderligere forarmelse af landdistrikterne, ikke bare i økonomisk forstand. Også humankapitalen vil ændre sig. Unge og veluddannede mennesker vil flytte fra disse regioner til mere velstillede regioner.

1.9 I de kommende år må bestræbelserne på at bekæmpe arbejdsløsheden øges. De forhåndenværende potentialer må udnyttes mere effektivt, og ved hjælp af politiske initiativer må de eksisterende muligheder og programmer bringes til at virke sammen. Arbejdsmarkedets parter kan med deres faglige viden og deres erfaringer vedrørende mulighederne sammen med andre aktører i regionerne arbejde for, at nye ideer udvikles og gennemføres. Deres kontakter til overordnede programmer og forvaltninger kan hjælpe dem med at realisere projekterne.

2. Udgangssituationen

2.1 Et konkurrencedygtigt og bæredygtigt landbrug

2.1.1 Med Agenda 2000 blev der indledt en omlægning af den fælles landbrugspolitik. Mange betragter den valgte vej med skepsis. Det står imidlertid også klart, at der i forbindelse med udvidelsen og på baggrund af det internationale pres (WTO-forhandlinger) skal findes nye landbrugspolitiske veje, som giver både de gamle medlemsstater og tiltrædelsesstaterne muligheder for at sikre et konkurrencedygtigt landbrug. I et multifunktionelt landbrug er bæredygtig drift et forbillede for landbrugspolitikken⁽¹⁾.

2.1.2 Der er dog stadig stort behov for at tilpasse hele landbrugssystemet i ansøgerlandene, så det opfylder EU's normer. Navnlig landbruget, den reglementerede udbetaling af den finansielle støtte, kvalitetsnormerne og miljøet er områder, der giver anledning til alvorlig bekymring⁽²⁾.

2.2 Et bæredygtigt landbrug er kun funktionsdygtigt som led i en integreret landdistriktpolitik

2.2.1 I landdistrikterne er mange aktører engageret, og der står en bred vifte af støttemuligheder til rådighed, hvoraf nogle, fx strukturfondene, kunne udnyttes bedre. Mangelen på integrerede tilgange til effektiv udnyttelse af det eksisterende potentiale er et kritisk punkt.

2.2.2 Landbrugets betydning for økonomien i landområderne er ikke kun begrænset til landbrugssektoren. For hver euro, der omsættes inden for landbruget, skabes der værditilvækst i såvel forsynings- som følgeindustriene og dermed også arbejdspladser i disse erhverv. Af hver arbejdsplads i landbruget afhænger 4-5 arbejdspladser i forsynings- og følgeindustriene.

2.3 Sikring af landbrugernes indkomster

2.3.1 »I de nuværende medlemsstater har landbrugets per capita-indkomst udviklet sig positivt siden reformprocessens start. Denne gunstige udvikling dækker dog over de direkte betalingers tiltagende betydning i landbrugsindkomsten og store udsving mellem lande, regioner og sektorer.

2.3.2 Da markedsindkomsterne alene ikke er tilstrækkelige til at sikre mange landbrugshusholdninger en rimelig levestandard, spiller direkte betalinger stadig en afgørende rolle, når det gælder sikringen af en rimelig levestandard og stabile indkomster for landbrugssamfundet.«⁽³⁾

(1) Det Økonomiske og Sociale Udvalgs udtalelse om »En politik til konsolidering af den europæiske landbrugsmodel«, EFT C nr. 368 af 20.12.1999, side 76-86.

(2) Kommissionens omfattende tilsynsrapport om forberedelserne til tiltrædelsen, 2003.

(3) Meddelelse fra Kommissionen til Rådet og Europa-Parlamentet: Midtvejsrevision af den fælles landbrugspolitik, KOM(2002) 394 endelig, side 7.

2.3.3 Den positive udvikling, der er sket med indkomsterne inden for landbruget, skal dog ikke skjule, at indkomstudviklingen har været gunstigere i andre brancher, og at landbruget sækker bagud i forhold til den generelle udvikling.

2.4 Beskæftigelsen i landbruget

2.4.1 Når tiltrædelseslandene optages, vil EU's gennemsnitlige beskæftigelsesgrad falde, og den gennemsnitlige arbejdsløshed stige. Landbruget er et særligt problem. Mens landbrugets andel af beskæftigelsen i EU-15 er 4,1 %, er den 13,2 % i de 10 tiltrædelseslande (20,8 %, hvis Rumænien og Bulgarien regnes med). Efter udvidelsen (EU-25) bliver andelen 5,5 % (EU-27: 7,6 %)⁽⁴⁾.

2.4.2 Hvis der ikke træffes nogen foranstaltninger, vil arbejdsløsheden i landdistrikterne, som allerede nu er meget høj, stige yderligere.

2.4.3 »Landbrugssektoren i de fleste af ansøgerlandene forventes at skulle gennemgå en væsentlig omstrukturering i de kommende år (uanset om der sker en udvidelse eller ej), hvilket vil føre til et strukturbetinget pres på disse landes landbrugsdistrikter.«⁽⁵⁾

2.4.4 I EU (15) er der for tiden ca. 5,5 mio. selvstændige landbrugere (i de 10 tiltrædelseslande ca. 4 mio.). Antallet af mindre bedrifter er fortsat faldende. Særlig i tiltrædelseslandene vil denne proces fortsætte i øget tempo efter udvidelsen. Der er ca. 1 mio. arbejdsgiverbedrifter inden for landbruget i EU (mod ca. 80 000 i de 10 tiltrædelseslande).

2.4.5 Der er i EU-15 ca. 1 mio. fastansatte beskæftigede, som er socialforsikringspligtige (i de 10 nye medlemsstater ca. 550 000). Udvidelsen vil medføre en forskydning af forholdet mellem små selvstændige og arbejdstagere (flere arbejdstagere, færre små selvstændige).

2.4.6 EØSU har løbende beskæftiget sig med landbrugets sæsonarbejdsstyrke og dens situation. Trods flere opfordringer til Kommissionen har man ingen præcise oplysninger om antallet af beskæftigede sæsonarbejdere i landbruget, deres oprindelse eller indkomst- og leveforhold. Antallet af sæsonarbejdere i det europæiske landbrug anslås for tiden til i alt ca. 4,5 mio., hvad der svarer til mindst 100 000 fuldtidsbeskæftigede. Deraf kommer 420 000 fra europæiske tredjelands, mens 50 000 er ikke-europæere. For tiltrædelseslandene sættes antallet af sæsonarbejdere skønsmæssigt til ca. 250 000. Derudover er der også et stort antal illegalt beskæftigede sæsonarbejdere, bl.a. fra Rusland, Ukraine og Hviderusland.

2.4.7 Det stigende antal illegale migranter fra tredjelands, navnlig fra Rusland, Ukraine og Hviderusland, vækker bekymringer. Alene i Tjekkiet skønnes der at være 250.000.

(4) Meddelelse fra Kommissionen: Anden situationsrapport om økonomisk og social samhørighed, KOM(2003) 34 endelig, s. 14.

(5) Smst.

2.4.8 Under høringen kom det frem, at der netop inden for landbruget i tiltrædelseslandene er mange medhjælpere, der ikke optræder i statistikkerne, fordi de er ulønnede.

2.4.9 Mellem den private og den offentlige sektor er der i løbet af de seneste år i stigende tempo fremvokset en ny sektor, hvor private borgere frivilligt gør en indsats for almenvellet. Dette engagement har allerede affødt talrige virksomheder med et stigende antal beskæftigede. Også i landdistrikterne har disse organisationer og virksomheder, som tilhører »den sociale økonomi« eller »det tredje system«⁽⁶⁾ traditionelt deres plads. Foreninger til pleje af hjemstavnskultur og folkløse, markedsføring af turistmæssige og kulturelle faciliteter og fremme af ungdomsarbejde, men også kooperativer til fælles markedsføring af landbrugsprodukter får stadig større betydning økonomisk, socialt, kulturelt og miljømæssigt for livet i landdistrikterne. Kommissionen har gentagne gange peget på denne sektors økonomiske betydning⁽⁷⁾.

2.4.10 Kommissionen peger i forbindelse med beskæftigelsesstrategien på beskæftigelses lokale dimension⁽⁸⁾. Nu som før hører landdistrikterne til de områder, der har den største arbejdsløshed og den laveste velstand. Men der savnes strategier til gennemførelse af lokale beskæftigelsesinitiativer i landdistrikterne. I de nationale og lokale handlingsprogrammer for beskæftigelsen tilgodeses landdistrikterne og landbruget heller ikke eller kun i ringe grad.

2.5 Indkomsterne i landbruget

2.5.1 Allerede i det nuværende EU er der inden for landbruget store indkomstmæssige forskelle fra region til region, men i et udvidet EU vil forskellene mellem såvel bedrifternes som arbejdstagernes indkomster blive endnu større.

2.5.2 »Den fælles landbrugspolitikens hovedmål er stadig at sikre landbrugsbefolkningen en rimelig levestandard og at bidrage til landbrugsindkomsternes stabilitet.«⁽⁹⁾ Formodentlig vil dog specielt de mindre bedrifternes indkomster falde.

⁽⁶⁾ Som virksomheder og organisationer tilhørende »det tredje system« eller »den sociale økonomi« betegnes en række socioøkonomiske enheder, der hovedsageligt har følgende principper til fælles: de arbejder ikke med gevinst for øje, de er uafhængige af såvel den offentlige som den private sektor, de tilstræber en mere deltagelsesbaseret organisationsform og har et almennyttigt sigte. De dækker behov, som hverken tilgodeses af offentlige tjenester eller af markedet. De deltager derfor i økonomiske aktiviteter og ansætter medarbejdere. Det drejer sig mest om små og mellemstore virksomheder i lokalsamfundene, hvis arbejde sigter mod en langsigtet regional udvikling (jf. note 5).

⁽⁷⁾ Kommissionens meddelelse: Lokal handling til fordel for beskæftigelsen. Den lokale dimension i den europæiske beskæftigelsesstrategi, KOM(2000) 196 endelig, s. 12.

⁽⁸⁾ Smst.

⁽⁹⁾ Jf. note 2.

2.5.3 EØSU har gentagne gange kritiseret, at arbejdstagerne inden for landbruget ikke indgår i Kommissionens rapporter, skønt også de berøres direkte af alle økonomiske og strukturelle ændringer. Således er der ingen rapporter om de ændrede indkomstforhold for landbrugets arbejdstagere og maskinstationernes ansatte, endsiige om deres sociale situation.

2.5.4 Velstandsspændet mellem regionerne i Europa kan på lang sigt blive en trussel for generelle lønaftaler og dermed for kollektive overenskomster i det hele taget. Jo mindre arbejdsmarkedets parter kan aftale ved frie forhandlinger, desto mere nødvendigt bliver det, at staten går ind og regulerer for at forhindre en almindelig forarmelse, f.eks. i form af forordninger, bekendtgørelser og bestemmelser om mindsteløn.

2.5.5 I nordvesteuropæiske lande som Holland og Danmark er lønniveauet relativt højt, over fire gange så højt som i centraleuropæiske lande som Slovenien og Polen. I centrale lande som Tyskland, Østrig og (Nord)Italien, der ligger på »velstandsgrænsen«, kan disse forskelle føre til forskydninger i lønstrukturen.

2.5.6 De kollektive overenskomster indgås på forskellige niveauer i de forskellige lande. Mens overenskomsterne f.eks. i Holland indgås på centralt niveau, indgås der i Tyskland på forbunds niveau en rammeoverenskomst, der gennemføres på regionalt niveau. I nogle lande indgås der kun kollektive overenskomster på regionalt eller endog på virksomhedsniveau.

2.5.7 Også statens indflydelse på de kollektive overenskomster varierer. Mens arbejdsmarkedets parter i f.eks. Østrig og Tyskland selv aftaler betingelserne, kan staten øve indflydelse i Storbritannien.

2.5.8 I mange lande fastlægges der en indkomstmæssig bundgrænse i form af en fastsat mindsteløn. Jo mindre indflydelse fagforeningerne og arbejdsgiverorganisationerne har på udformningen af de kollektive overenskomster, desto større behov er der for regulering.

2.5.9 Det er i tiltrædelseslandene meget vanskeligt at indgå og gennemføre kollektive overenskomster. Der er på regionalt og overregionalt plan kun tilløb til sådanne overenskomster.

2.5.10 Arbejdsmarkedets parter i landbruget har i en aftale, der har karakter af anbefaling, bl.a. peget på betydningen af fleksibel arbejdstid for de ansatte på virksomheder i landdistrikterne, ligesom de har formuleret en anbefaling om lovfastsat årsarbejdstid.

2.5.11 Lønstrukturen og lønniveauet i landbruget hviler på nationale systemer, som i forbindelse med udvidelsen må nyvurderes og udvikles i såvel de nuværende som de fremtidige medlemsstater.

2.6 Sociale kriterier i et bæredygtigt landbrug

2.6.1 Som led i bæredygtig udvikling tilstræbes der en balance mellem det sociale, det økonomiske og det miljømæssige aspekt. Diskussionen om det sociale aspekt, dets kriterier og indikatorer er først lige begyndt. Der hersker stadig stor uklarhed om, hvad social bæredygtighed faktisk er eller kunne være. Diskussionen er hidtil i første række blevet ført inden for videnskaben og i ledelsen af visse virksomheder, uden at der er taget hensyn til grundprincippet om deltagelse. Diskussionen forløber uden om de relevante aktører, og det må betvivles, om resultaterne opnår den accept, der er nødvendig for, at de kan føres ud i praksis.

2.7 Social sikring

2.7.1 Den sociale sikring i Europa er et komplekst fænomen, som den europæiske integration ikke just har gjort mere overskueligt. Hvert land har udviklet sit eget system i overensstemmelse med sin egen kultur og egne traditioner. Den sociale sikring er et medlemsstatsanliggende.

2.7.1.1 I mange af medlemsstaterne rejses spørgsmålet om sikringssystemernes finansiering på langt sigt.

2.7.1.2 De sociale sikringssystemer i tiltrædelseslandene er blevet eller er ved at blive omstruktureret. Omstillingen fra rent statslige systemer til selvstændige bidragsorienterede systemer fører ved lave indtægter og omfattende arbejdsløshed til kapital svage sociale forsikringer. Det betyder, at hverken ansatte eller selvstændige landbrugere er tilstrækkeligt sikret med hensyn til forsørgelse i alderdommen.

2.7.2 Pensionerne inden for landbruget i tiltrædelseslandene er meget lave, hvad der tvinger mange pensionister til fortsat at være erhvervsaktive for at sikre sig midler til livets opretholdelse. Der er ikke udsigt til, at der sker en tilpasning til pensionernes almindelige udvikling. Under høringen blev det nævnt, at situationen er særlig vanskelig for de landbrugere, der er blevet arbejdsløse under systemskiftet. Blandt dem vil der forekomme meget alvorlige sociale problemer.

2.7.3 Alderspension organiseres forskelligt i de forskellige lande. I mange tilfælde er der tale om en kombination af forskellige søjler, nemlig

- statslig pension
- lovpligtige forsikringer
- tillægspension aftalt gennem kollektive overenskomster
- private pensionsordninger.

2.7.4 Som følge af de lave indkomster i landbruget er mulighederne for private pensionsordninger beskedne, hvorfor det i

første række er overenskomstmæssigt aftalte tillægspensioner, der spiller en rolle som middel til at forbedre den lovfæstede mindstepension. Eksempler herpå kan findes i Tyskland, Holland og Frankrig.

2.7.5 Også de sociale sikringssystemer må tage hensyn til arbejdskraftens voksende grænseoverskridende mobilitet. Vandrende arbejdstagere og sæsonarbejdere er f.eks. for det meste overhovedet ikke omfattet af pensionsforsikringerne. Her er der virkelig brug for en indsats.

2.7.6 Arbejdet på landet ændrer sig, og dermed ændres også jobkvaliteten. Den må også betragtes ud fra et bæredygtigheds-synspunkt og bedømmes ud fra bæredygtighedskriterier. Arbejdsbetingelserne skal udformes sådan, at det er muligt at reproducere arbejdskraften.

2.7.7 Arbejdsmiljøet på arbejdspladserne i tiltrædelseslandene er endnu ikke på niveau. Således er der trods store bestræbelser stadig høj ulykkeshyppighed for børn og unge inden for landbruget i tiltrædelseslandene.

2.7.8 At de sociale sikringssystemer i de centraleuropæiske lande er så svage, er medvirkende til, at der er så mange subsistensbrug. Således er ca. 900 000 af de ca. 4 mio. erhvervsaktive i landbruget i Polen over pensionsalderen.

2.7.9 Flere deltagere i høringen kom ind på den høje gennemsnitsalder blandt de beskæftigede i landbruget og på de deraf følgende konsekvenser. Denne aldersstruktur fører på lang sigt til mangel på kvalificeret arbejdskraft.

2.8 Uddannelse og efteruddannelse

2.8.1 De europæiske strategier lægger stor vægt på uddannelse. Der er en årsagssammenhæng mellem antallet af arbejdspladser, arbejdspladsernes kvalitet og de beskæftigedes uddannelse. Derfor er det af stor betydning at fremme uddannelsen.

2.8.2 En god faglig grunduddannelse af de unge er nødvendig for at sikre bæredygtig reproduktion af landbrugets arbejdsstyrke. Uddannelsen skal tilrettelægges sådan, at der ud over et højt fagligt niveau også sikres en bredde, som gør det muligt for de beskæftigede at skifte til andre brancher eller andre lande.

2.8.3 Arbejdsmarkedets parter har som led i arbejdsmarked dialogen i en overenskomst lagt fast, hvilke skridt der skal tages for at videreudvikle den faglige uddannelse, og hvordan man når frem til gennemskuelige kvalifikationsbeviser, med henblik på at tage højde for den voksende arbejdskraftmobilitet⁽¹⁰⁾.

⁽¹⁰⁾ EFFATT, GEOPA, overenskomst vedrørende uddannelse.

2.8.4 Deltagelsen i uddannelsesforanstaltninger blandt de beskæftigede i landbruget ligger under gennemsnittet for alle beskæftigede i EU. I tiltrædelseslandene er der et enormt behov for at få bragt kvalifikationerne på højde med dels ny teknologi og nye markeder, dels økonomiske og sociale forhold og kompetencer.

2.8.5 Der kræves i dag mere end traditionel landbrugsfaglig viden for at drive landbrug. Med alle de tekniske, økologiske, økonomiske og sociale ændringer, der sker, stiger kravene til driftslederen. Særlig regioner med store brug er afhængige af, at der kommer nye driftsledere til. Således vil man f.eks. i de nye tyske forbundsstater snart mangle egnede ledere til at føre bedrifterne videre. En lignende udvikling kan snart også ventes i tiltrædelseslandene.

2.8.6 I næsten alle EU's landdistrikter – men dog mest udpræget i de perifere, tyndt befolkede egne – står man over for det problem, at de yngre og mere mobile mennesker flytter bort. Tilbage bliver først og fremmest de ældre, der ofte trues af ensomhed og åndelig forarmelse. Til en menneskeværdig ældretilværelse hører også deltagelse i uddannelses- og informations-samfundet. Uddannelsesindsatsen over for ældre skal

- udnytte erfaringerne fra årelangt landarbejde
- medvirke til at integrere ældre menneskers behov i dagliglivet
- opmuntre ældre mennesker til at deltage i samfundslivet
- forebygge ensomhed og åndelig forarmelse.

Allerede nu gøres der i landdistrikterne en stor ulønnet indsats på dette område. Hvad der mangler, er koordination af aktiviteterne og målrettet inddragelse af uddannelsesinitiativerne for ældre i EU-programmer som ESF og Leader.

2.9 Medbestemmelse og deltagelse

2.9.1 I Den Europæiske Union har der i de seneste år udviklet sig en social model, som åbner op for, at så mange aktører som muligt involveres. Arbejdsmarkedets parter spiller her en særlig rolle. Gennem aftaler som led i arbejdsmarkedsdialogen eller på virksomhedsniveau bidrager de til videreudvikling af den europæiske sociale model. I overensstemmelse med denne grundopfattelse hører de ikke-handelsrelaterede anliggender (»non-trade concerns«) til disse hensyn, som også tager til i betydning i forbindelse med EU's ydre sikkerhed. Dertil hører f.eks. også aftaler mellem virksomheder, fagforeninger og andre NGO'er om overholdelse af høje sociale og økologiske standarder med tilhørende certificeringer. Inden for land- og skovbruget er Flower Label-programmet og Forest Stewardship Council de første lovende projekter.

2.9.2 Med udviklingen af europæiske programmer er der skabt nye muligheder for medinddragelse, f.eks. i forbindelse med strukturfondenes overvågningsudvalg, Den Europæiske Socialfond (EFS) og de lokale aktionsgrupper under Leader. Men det må konstateres, at arbejdsmarkedets parter, især arbejdstagersiden, er underrepræsenterede i disse organer, og at myndighedernes indflydelse er for stor.

2.9.3 Medbestemmelse på arbejdspladsen eksisterer kun i begrænset omfang på landbrugsvirksomheder, fordi de er så små. På de fleste bedrifter er der ingen medbestemmelsesorganer på grund af bedriftsstørrelsen. I tiltrædelseslandene, hvor der har udviklet sig større bedrifter, forestår der et stort arbejde med at indrette medbestemmelsesorganer på bedrifterne.

2.9.4 Da medbestemmelse på arbejdspladsen inden for landbruget er begrænset til få bedrifter, får medbestemmelsen over bedriftsniveauet større betydning. I nogle medlemsstater findes der paritetiske strukturer i form af kamre eller foreninger, der giver mulighed for medbestemmelse på områder som uddannelse og beskæftigelse (f.eks. Frankrig).

2.9.5 Ud over deres arbejde som led i den institutionaliserede medbestemmelse involverer arbejdsmarkedets parter sig i stigende grad i videreudviklingen af civilsamfundet. Som led i dette øver medlemmerne af deres organisationer sig i kompetencer som samarbejdsevne og kommunikation og medvirker til at ændre etablerede strukturer. Dette kan tilføre virksomhederne nye ideer, produkter, markeder og arbejdspladser.

3. Visioner for 2010

3.1 EU's historie viser, at visioner kan blive til virkelighed, når der opstilles mål, og alle er rede til at handle i fællesskab. Også i denne udtalelse er visioner kombineret med konkret indsats det instrument, der peges på.

3.2 EØSU forventer et konkurrencedygtigt og bæredygtigt landbrug kendetegnet ved beskæftigelse og social udligning

3.2.1 Der findes et konkurrencedygtigt landbrug, som drives ud fra bæredygtighedssynspunkter. I den forbindelse skal bæredygtigt landbrug forstås som en vedvarende proces, hvor man i stadig dialog mellem de berørte aktører sikrer et afbalanceret forhold mellem økonomiske, miljømæssige og sociale hensyn.

3.2.2 Beskæftigelsen inden for landbruget ændrer sig fortsat. Ved siden af landbrug med beskæftigede, som er underlagt obligatorisk social sikring, findes der, for på fleksibel måde at imødekomme produktionskravene, også maskinstationer og sæsonarbejdere.

3.2.3 Inden for verdenshandelen implementeres der fair konkurrencebetingelser. Dette indebærer også, at udviklingslandene skal leve op til miljømæssige og sociale standarder.

3.3 EØSU kræver en integreret landdistriktpolitik, som tager højde for virkningerne for forsynings- og følgeindustrierne!

3.3.1 Fra den anden europæiske konference i Salzburg 2003 om udvikling af landdistrikterne udgik der afgørende impulser til omlægning af politikken for udvikling af landdistrikterne. Uden nedvurdering af landbruget har den opfattelse sat sig igennem i hele EU, at den nødvendige finansiering skal stilles til rådighed af EU, suppleret af medlemsstaterne. Det tidligere komplicerede og ufleksible system er blevet forenklet, åbnet og sikret ud over den tidligere ramme for landbrugsstøtten.

3.4 EØSU kræver et ensartet støttesystem i Europa, som sikrer landbrugernes indkomster!

3.4.1 I 2010 har landbruget i de nye medlemsstater overstået tilpasningsprocessen. Der er nu et ensartet støttesystem. Landbrugernes indkomster er sikret. I overensstemmelse med tankerne om det multifunktionelle landbrug får landbrugerne nye indkomstkilder. Støtte, der er koblet til produktionsmængde, reduceres mere og mere til gunst for præstationsorienteret tilskud til landbrugernes indkomster.

3.4.2 Bedrifterne indstiller sig på vedvarende strukturændringer, inklusive tiltagende aktiviteter uden for det traditionelle landbrug.

3.4.3 Den præstationsorienterede støtte omfatter bl.a. miljøforanstaltninger og tilrådgivningsstillinger af arealer og faciliteter med henblik på turisme.

3.4.4 Selvstændige landmænd, der ønsker at opgive deres bedrift, og arbejdstagere, der forlader landbruget, får mulighed for at deltage i beskæftigelses- og uddannelsesforanstaltninger.

3.5 EØSU forventer en beskæftigelsesstigning i landbruget

3.5.1 De juridiske reformer vedrørende landbrugsbedrifterne og ejendomsforholdene til landbrugsjorden er afsluttet, og alle retsformer er ligeberettigede inden for landbruget. Den samlede beskæftigelse af såvel arbejdstagere som selvstændige i landbruget (herunder også sæsonarbejdere og maskinstationer) er stigende. Til fremme af beskæftigelsen og tilegnelsen af nye færdigheder oprettes regionale fonde i samarbejde med arbejdsmarkedets parter.

3.5.2 De forskellige støttemuligheder udnyttes effektivt. At skabe og fastholde varige beskæftigelsesmuligheder anvendes som kriterium ved tildelingen af de forskellige offentlige støtte midler.

3.5.3 I beskæftigelsesammenhæng skal sæsonarbejde udregnes og anskues i fuldtidsækvivalenter, og illegale arbejdsforhold konverteres til legale.

3.6 EØSU opfordrer arbejdsmarkedets parter til at indgå kollektive overenskomster, der sikrer en rimelig indkomst!

3.6.1 For arbejdstagerne gælder der lønoverenskomster, som har generel gyldighed. Statsligt fastsatte mindstelønninger bliver undtagelsen. Overenskomstlønnen ligger på et sådant niveau, at arbejdstagerne sikres en rimelig ⁽¹⁾ indkomst.

3.7 EØSU kræver ligebehandling af sæsonarbejdere!

3.7.1 Sæsonarbejdere og vandrende arbejdstagere dækkes af overenskomstaftaler. Alle arbejdstagere skal have menneskeværdige boligforhold og via pensionsordninger sikres mod trange kår i deres alderdom.

3.7.2 Det er af central betydning, at der på sæsonarbejdernes respektive modersmål findes instruktioner i reglerne for sikkerhed på arbejdspladsen. EØSU er sig bevidst, at dette ikke altid er let, og opfordrer brancheforeningernes europæiske sammenslutning og ulykkesforsikrings selskaber til at tage problemet op og forelægge løsningsforslag.

3.7.3 Der findes ikke længere illegal beskæftigelse.

3.7.4 Hvis bedrifter har behov for ekstra arbejdskraft, kan der indføres bestemmelser, som dækker arbejdstagere fra lande uden for EU.

3.8 EØSU forventer, at sociale kriterier og indikatorer indgår i certificeringen af bedrifter, der tjener som hovederhverv for driftslederen, som faktorer, der bidrager til et bæredygtigt landbrug!

3.8.1 Indførelse af certificeringer for bedrifter, der tjener som hovederhverv for driftslederen, vil i væsentlig grad bidrage til bæredygtig udvikling af landbruget. I forbindelse med indførelsen af et sådant EU-omfattende system inddrages også sociale kriterier og indikatorer.

3.9 EØSU mener, at arbejdspladser inden for landbruget kan gøres attraktive ved hjælp af effektive sociale sikringsordninger!

3.9.1 Den sociale sikring inden for landbruget vil beskytte de beskæftigede mod social nedgang og udstødelse.

⁽¹⁾ Ved rimelig indkomst forstås, at arbejdstagerne modtager en ydelsesrelateret løn, der dækker deres økonomiske, sociale og kulturelle behov. Indkomstudviklingen i landbruget må tilpasses den generelle indkomstudvikling.

3.9.2 Pensionsordninger skal sikre landbrugere og deres arbejdstagere et rimeligt udkomme⁽¹²⁾ i deres alderdom. Med førtidspensionsordninger kan overgangen til den tredje alder blive menneskeværdig.

3.9.3 For at de beskæftigede i landbruget kan bevare et godt helbred ind i pensionsalderen, må arbejdsmiljøet i den erhvervsaktive del af deres liv fremme bæredygtig udvikling af arbejdskraften. Inden for rammerne af en europæisk strategi må der indføres effektive ordninger og instrumenter. Strategien suppleres af nationale strategier for sundhed og sikkerhed inden for landbruget.

3.9.4 Medlemsstaternes nationale socialsikringsordninger for landbruget vil være gennemsigtige og kompatible, så det er muligt at bevæge sig fra en ordning til en anden uden problemer.

3.10 *EØSU forventer en sektoriel strategi for livslang læring til fremme af beskæftigelsen!*

3.10.1 Der iværksættes en sektoriel strategi for livslang læring. Strategien består af følgende søjler:

- en erhvervsfaglig grunduddannelse
- videreuddannelse for landbrugets arbejdstagere
- fremme af iværksætterånden i landbruget
- læring for ældre.

3.10.2 Gennemførelsen af en strategi og et netværk af uddannelsesorganer i landdistrikterne - drevet af arbejdsmarkedsparterne - har ført til øget efterspørgsel efter uddannelsesforanstaltninger i landbruget.

3.10.3 Arbejdsmarkedsparternes aftale om erhvervsuddannelse gennemføres med behørig deltagelse af de kompetente myndigheder.

3.10.4 Foranstaltningerne støttes via EU-midler, bl.a. midler fra ESF, den fælles landbrugspolitik og Leader, og samfinansieres af medlemsstaterne.

3.10.5 Land- og skovbrugserhvervenes image kan forbedres via grænseoverskridende europæiske konkurrencer samt via målrettede støtteforanstaltninger og stipendier.

3.11 *EØSU kræver, at civilsamfundets aktører inddrages i fastlæggelsen af en bæredygtig udvikling af landdistrikterne!*

3.11.1 Inden for rammerne af nye deltagelsesprincipper i Europa afstedkommer civilsamfundets aktører på nationalt og

regionalt plan i fællesskab en bæredygtig udvikling af landdistrikterne. Et landbrug, som er orienteret mod bæredygtighedskriterier, er et væsentligt element i denne udvikling.

3.11.2 Der vil blive givet vejledning i udviklingen af et bæredygtigt landbrug. Landbruget skal i samarbejde med civilsamfundets aktører løse målkonflikter på en sådan måde, at der ved ressourceudnyttelsen også tages økonomiske hensyn.

3.11.3 Et af målene for bæredygtig udvikling er at forhindre affolkning af landdistrikterne.

3.11.4 I alle lande findes der instrumenter, som muliggør en social dialog inden for landbruget på nationalt og regionalt plan.

3.11.5 Der indføres bestemmelser, som muliggør effektiv repræsentation af arbejdstagerne i de enkelte bedrifter.

4. Indsatsområder

4.1 *Et konkurrencedygtigt, bæredygtigt landbrug*

4.1.1 Landbruget er en af de største arealforbrugere i Den Europæiske Union. I forbindelse med udviklingen af et bæredygtigt Europa spiller landbruget en særlig rolle. Dette berettiger en sektoriel europæisk strategi for et bæredygtigt landbrug, som skal supplere strategien for et bæredygtigt Europa.

— Kommissionen udvikler strategien i samarbejde med civilsamfundets aktører i landdistrikterne. Strategien danner bl.a. grundlag for diskussionen om udformningen af den nye støtteperiode efter 2007.

— Strategien for et bæredygtigt landbrug vil kun lykkes, hvis den nyder udbredt støtte. Derfor opfordres Kommissionen til at forelægge et program til udbredelse af strategien og til at finansiere formidlingsaktiviteter som f.eks. seminarer og publikationer. Civilsamfundets aktører i landdistrikterne opfordres til bidrage til strategiens gennemførelse.

4.1.2 Et bæredygtigt landbrug må indgå i WTO-forhandlingerne. I den forbindelse må fremstilling af sunde fødevarer til en rimelig pris være et ufravigeligt krav, og sociale og økologiske minimumsstandarder må aftales og overholdes.

4.2 *En integreret udvikling af landdistrikterne*

4.2.1 Kommissionen må i højere grad end tidligere kræve ensartede støttemiddelprincipper på alle niveauer. Det er nødvendigt, at alle interessenter deltager, at der er klare målformuleringer, og at de anvendte midler har varig effekt.

⁽¹²⁾ Se fodnote 11.

4.3 Indkomstsikring i landbruget

4.3.1 Den gradvise tilnærmelse mellem landbrugspolitikken i EU-15 og i tiltrædelseslandene skal sikre beskæftigelsen og indkomsten for såvel ansatte som selvstændige inden for landbruget. Modulation er et vigtigt instrument i den forbindelse. Den forøgede støtte til landdistrikterne med henblik på at skabe nye indkomstkilder for landbrugsbedrifterne må udbygges yderligere.

- Støtten inden for rammerne af den fælles landbrugspolitik bør gå i to retninger: for det første skal der ydes overgangsstøtte til bedrifter med nye iværksætterideer, og for det andet skal ydelser, der ikke kan markedsføres, men som er nødvendige og ønskelige for samfundet (f.eks. landskabspleje og –genopretning), have direkte finansiel støtte.
- Leader-programmet bør i højere grad tage sigte på deltagelse af arbejdsmarkedsparterne på lokalt plan samt på beskæftigelse og bæredygtig udvikling.
- Inden for rammerne af Leader-programmet bør der fortsat være mulighed for at yde støtte til beskæftigelses- og kvalificeringstiltag for landbrugere, som er nødsaget til eller ønsker at forlade deres bedrift, for at undgå, at de bliver arbejdsløse. Tilsvarende programrelaterede tilpasninger må iværksættes for tiltrædelseslandenes vedkommende.

4.4 Fremme af beskæftigelsen i landbruget

4.4.1 Beskæftigelsens lokale dimension bliver særlig tydelig i landdistrikterne. I områder, hvor der ikke findes mange større virksomheder uden for landbrugssektoren, må de erhvervsaktive og de lokale virksomheder selv sørge for at sikre fremtidig beskæftigelse og i fællesskab udvikle idéer. Kommissionens hidtidige indsats inden for rammerne af Leader-programmet og de europæiske beskæftigelsesinitiativer må videreudvikles og koordineres bedre. De lokale aktører inddrages imidlertid endnu ikke i tilstrækkelig grad i processen på lokalt niveau. Kommuner og regioner (NUTS 1 og 2) har endnu meget at indhente hvad angår deltagelse. Hvis visionerne skal realiseres, må følgende tiltag sættes i værk:

- EU-programmer som f.eks. Gap, Leader og lokal beskæftigelse må tage større hensyn til de beskæftigelsesmæssige virkninger i landdistrikterne.
- Der må inden for rammerne af den europæiske beskæftigelsesstrategi udvikles og gennemføres et program for arbejdsmarkedsparterne i landdistrikterne til fremme af beskæftigelsen på lokalt plan.
- Kommissionen må presse på for, at beskæftigelsessituationen i landdistrikterne indgår og afspejles i de nationale handlingsplaner for beskæftigelsen og de lokale handlingsplaner for beskæftigelsen.
- Inden for rammerne af de europæiske støtteprogrammer må udviklingen af den »tredje sektor« til stabilisering af den økonomiske, sociale og kulturelle situation i landdistrikterne

tillægges særlig betydning. Her findes endnu mange aktivitetsområder (støtte til civilsamfundet), hvor der er mulighed for at skabe nye arbejdspladser. I tiltrædelseslandene, hvor den tredje sektor eller socialøkonomien ikke er særlig udviklet, er behovet for handling særlig stort.

- Lokale uddannelses- og beskæftigelsesfonde, som skal hjælpe arbejdsmarkedsparterne til at iværksætte uddannelses- og beskæftigelsesinitiativer, må fremmes via EU-programmer.

4.5 Arbejdsmarkedets parter indgår kollektive overenskomster

4.5.1 Landbrugsbedrifterne sikres en indkomst ved hjælp af den fælles landbrugspolitik. Arbejdstagerne i landbruget skal også have mulighed for at deltage i den almindelige indkomstudvikling. Kollektive overenskomster, som arbejdsmarkedets parter forhandler sig frem til, skal danne grundlag herfor. Statslig regulering, som f.eks. fastsættelse af mindsteløn, bør være undtagelsen. Først når det er umuligt at få bragt forhandlinger i stand, skal staten træde til.

- Af hensyn til den økonomiske og sociale enhed i EU-25 er det af stor interesse, hvordan dels lønningerne og beskæftigelsen inden for landbruget, dels de vandrende arbejdstagers og sæsonarbejdernes situation udvikler sig. Derfor bør der oprettes et observationscenter for lønninger, beskæftigelse og sæsonarbejde inden for landbruget. Det skal have til opgave at gennemføre undersøgelser af tiltrædelsens indvirkning på arbejdstagernes indkomstudvikling og socio-økonomiske situation samt den bredere sociale udvikling i landbruget. Centrets mål er at observere situationen, rådgive arbejdsmarkedets parter, Kommissionen og regeringerne samt fremlægge forslag til foranstaltninger og handlingsmuligheder. EØSU beder det paritetiske udvalg for landbruget om at påtage sig observationscentrets opgaver.
- Kommissionen bør tage arbejdstagernes indkomstforhold op i sine rapporter.
- Inden for rammerne af den sociale dialog bør foranstaltninger til oplysning om kollektive overenskomster mellem arbejdsmarkedets parter i medlems- og tiltrædelseslandene fremmes.
- I tiltrædelseslandene er arbejdsmarkedsdialogen endnu ikke så veludviklet, at alle områder omfattes af kollektive overenskomster. Her må Kommissionen også fremover yde (især finansiel) bistand.

4.6 Sæsonarbejde

4.6.1 For at forhindre misforhold på landbrugets arbejdsmarked i Europa må sæsonarbejdet i landbruget reguleres, også efter de centraleuropæiske landes indtræden i EU.

- Med bistand fra Kommissionen skal arbejdsmarkedets parter indgå aftaler om mindstestandarder for behandling og indkvartering af sæsonarbejdere.

- Det er stadig nødvendigt at indføre et EU-legitimationskort for vandrende arbejdstagere og sæsonarbejdere⁽¹³⁾. Kortet skal ikke betragtes som et pas, men som en støtte for arbejdsgiverne og arbejdstagerne, idet det giver oplysninger om f.eks. kvalifikationer og social sikring.
- Hvis der efter udvidelsen stadig er behov for ekstra sæsonarbejdsstyrke til landbruget fra tredjelands, bør der indføres EU-regler, der sikrer interesseudligning mellem arbejdsmarkedets parter og medlemsstaterne.

4.7 Indførelse af sociale kriterier og indikatorer ved certificering af bedrifter, der drives som hovederhverv

4.7.1 Landbrugsproduktionen er en væsentlig faktor i den bæredygtige udvikling af landdistrikterne. Stadig flere forbrugere kræver gennemsigtighed mht. fremstillingsprocesserne. Landmændene accepterer i stigende grad kravet om en overvåget produktion. Der ses flere tilbød til gennemførelse af en sådan gennemsigtighed. Udvikling og indførelse af certificeringssystemer med deltagelse af arbejdsmarkedets parter er uomgængelig for et bæredygtigt landbrug i Europa!.

- Certificeringssystemer, kvalitetsstempler og mærker er en væsentlig bestanddel af det bæredygtige landbrug. Derfor skal der også indgå sociale kriterier og indikatorer i certificeringssystemet.
- På grundlag af bestemmelserne om krydsoverensstemmelse skal bedrifterne vurderes efter deres realisering af »en god landbrugsmæssig stand«. Den opnås kun, hvis alle, der deltager i produktionen, er tilstrækkeligt forberedte og kvalificerede til opgaverne. Lignende kriterier skal inddrages i definitionen af »en god landbrugsmæssig stand«⁽¹⁴⁾.
- En løbende forbedring af bedrifternes økonomiske, miljømæssige og sociale situation skal sikres gennem et bedriftsrådgivningssystem (»Farm Advisory System« – FAS), som Kommissionen har foreslået. Ud over rådgivning af arbejdsgiverne skal der i dette system indrettes en arbejdstagerrådgivning med henblik på at forberede de beskæftigede på fremtiden⁽¹⁵⁾.
- Landbruget har en velfungerende social dialog på EU-niveau. Inden for denne ramme bør der snarest opstilles sociale kriterier og indikatorer, der skal tjene som vejledning for udviklingen af fælles fremgangsmåder til gennemførelse af et bæredygtigt landbrug. De sociale kriterier og indikatorer skal drøftes med ngo'er, forbrugerorganisationer osv. for at opnå bred konsensus. De skal bruges som en vejledende støtte til processerne i regionerne.

⁽¹³⁾ Udtalelse fra EØSU om »Udformning af et initiativ om fastlæggelse af rammebetingelser for beskæftigelse af vandrende arbejdstagere fra tredjelands i landbruget« (initiativudtalelse), EFT C 204 af 18.7.2000, s. 92.

⁽¹⁴⁾ Jf. EØSU's udtalelse om »Revision af den fælles landbrugspolitik«, CESE 591/2003, s. 11.

⁽¹⁵⁾ Jf. EØSU's udtalelse om »Revision af den fælles landbrugspolitik«, CESE 591/2003, s. 12.

4.8 Sociale sikringssystemer i et bæredygtigt landbrug

4.8.1 I mange lande i Europa klager bedrifterne over mangel på faglærte arbejdere i landbruget. En af årsagerne hertil er, at arbejdspladserne er mindre attraktive end i andre sektorer, f.eks. på grund af lavere indkomst og ofte tungt manuelt arbejde. Forbedring af de sociale sikringssystemer er et middel til at gøre erhvervet som landmand mere interessant for den unge generation.

- Som led i den fælles landbrugspolitik skal reglerne om førtidspensionering udvides, så arbejdstagerne og bedriftsindehaverne kan gå en værdig alderdom i møde. For tiltrædelseslandene sker det inden for tilsvarende programmer. Især på baggrund af landmændenes demografiske aldring i de central- og østeuropæiske lande er disse regler også nødvendige der.
- Gennemførelse af ILO's konvention nr. 184 om sundhedsbeskyttelse i landbruget. Kommissionen skubber på, for at medlemsstaterne opstiller nationale arbejdsbeskyttelsesstrategier for landbruget og omsætter dem i praksis.
- Et bredt anlagt initiativ skal give de vandrende arbejdstagere oplysning om, hvordan de kan forbedre deres sociale beskyttelse. EØSU opfordrer Kommissionen til at koordinere oplysningskampagnen med deltagelse af socialsikringsorganer og arbejdsmarkedets parter, og til at understøtte den finansielt.
- Medlemsstaterne skal også fremover påtage sig deres ansvar for de sociale sikringssystemer.
- Bedriftsberedskabstjenester hjælper mindre landbrug, når driftslederen er uarbejdsdygtig.

4.9 En sektoriel strategi for livslang læring i landbruget

4.9.1 Med henblik på at fremme beskæftigelsen i landbruget og i landdistrikterne skal der sættes flere kræfter ind på at hæve uddannelsesniveaet. Ud over den kvalitative forbedring af uddannelses tilbuddene skal især efterspørgslen efter uddannelse stimuleres. En sektoriel strategi for livslang læring skal udstikke rammerne herfor. Dette er et bidrag til et videnskabeligt landbrug i overensstemmelse med Lissabon-strategien.

- Kommissionen fremlægger under inddragelse af arbejdsmarkedets parter en strategi for livslang læring i landbruget. Den består af fire søjler: en erhvervsfaglig grunduddannelse, erhvervsfaglig videreuddannelse, fremme af iværksætterånden og læring for ældre. Strategien skal medfinansieres med EU-midler, bl.a. fra ESF og den fælles landbrugspolitik.

- En strategi for livslang læring skal også omfatte uddannelsesrådgivning for landmænd og arbejdstagere. Den kan finansieres gennem den fælles landbrugspolitik, f.eks. via ordningen om teknisk bistand, og arbejdsmarkedets parter skal inddrages i rådgivningstilbuddene.
  - Formidlingen af viden overtages af et europæisk uddannelsesnetværk af uddannelses- og beskæftigelsesorganisationer, som drives af arbejdsmarkedets parter og støttes af Kommissionen.
  - De finansielle midler vil blive tilvejebragt af regionale fonde.
- 4.10 *Civilsamfundets aktører inddrages i fastlæggelsen af en bæredygtig udvikling af landdistrikterne*
- 4.10.1 Udviklingen af arbejdsrelationerne mellem arbejdsmarkedets parter i landbruget varierer meget fra medlemsstat til medlemsstat. EU skal fremme udviklingen af den sociale dialog med egnede foranstaltninger.
- Kommissionen opfordres til at undersøge og vurdere gode eksempler på arbejdsrelationer og videreformidle resultaterne.
  - Kommissionen skal stille finansielle midler til rådighed for arbejdsmarkedets parter i tiltrædelseslandene, så positive og innovative tilløb til samarbejde mellem arbejdsmarkedets parter fortsat kan fremmes.

4.10.2 I forbindelse med civilsamfundets udvikling som led i bæredygtig udvikling af landdistrikterne skal de vigtige aktører inddrages. Der skal tilvejebringes muligheder for deltagelse, så medbestemmelsen udbygges og der udvikles et samfund af aktive borgere.

- Via en dialog mellem sektorerne i landbruget i medlemsstaterne og i regionerne kan der udnyttes synergieffekter. Kommissionen opfordres til at oprette dialoggrupper inden for vigtige programmer. Emnet for dialogen er afstemning af synspunkter om programudvikling og projektstøtte i forbindelse med de operationelle programmer, bl.a. Leader, ESF og EFRU.
- Fremgangsmåden med lokale agendaer til gennemførelse af bæredygtig udvikling har kun i ringe grad vundet fodfæste i landdistrikterne. Det er vigtigt at motivere så mange som muligt til at deltage. Kun i et klima, hvor folk selv er i stand til at gribe ind, vil tiltag »fra græsrodderne« lykkes. De er til gengæld nødvendige, hvis den lokale beskæftigelsespolitik skal krones med held.
- I alle landlege regioner skal der på regionsplan etableres »værksteder for landdistriktudvikling«. Der skal de vigtigste aktører (folkevalgte, forvaltningschefer, landboforeninger, fagforeninger, kirker m.fl.) drøfte landdistrikternes problemer.

Bruxelles, den 29. januar 2004

Roger BRIESCH

Formand for

Det Europæiske Økonomiske og Sociale Udvalg
